

Σχετικὸν πρὸς τὸ ἴδιον ζήτημα, τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς νήσου πρὸς τὰς ἀποφάσεις ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου εἶναι καὶ τὸ ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευόμενον κείμενον Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδινοῦ (μεταγενέστερον κατὰ τι τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γρατιανοῦ, τῆς ὁποίας ἡ πλέον πιθανὴ χρονολόγησις εἶναι μεταξὺ τοῦ 1440 καὶ 1444), διαφωτίζον τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς μεγάλης ἀντιδικίας ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τὸν 15. αἰῶνα.

12

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΛΟΥΣΙΑΔΙΝΟΥ, ΥΠΟΘΗΚΑΙ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἐκδίδω κατωτέρω ἐκ τοῦ κώδικος 2378 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βολογίας (Bologna, Biblioteca Universitaria) ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ κατὰ τὸ μέσον τοῦ 15. αἰῶνος δράσαντος ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδινοῦ, πρωθιερέως κατ' ἀρχὰς καὶ ἀργότερον, ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ἰωσήφ, ἐπισκόπου Μεθώνης. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἱερεῖς ἐν Κρήτῃ, σῶζεται δὲ εἰς μόνον τὸν ὡς ἄνω κώδικα προφανῶς ἐν αὐτογράφῳ. Ὁ κώδιξ ἔχει ὑποστῆ πολλὰς φθοράς, νομίζω ὅμως ὅτι ἡ ἀκολουθοῦσα ἔκδοσις, γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει φωτοτυπιῶν, εἶναι ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς ἀκριβής. Σιωπηλῶς ἐδιόρθωσα μερικά, ἀσήμαντα ἄλλως, ὀρθογραφικὰ λάθη, ἔσημείωσα δὲ διὰ στιγμῶν τὰς λέξεις ἢ τὰ χωρία ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα λόγῳ τῆς φθορᾶς τοῦ κώδικος δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναγνωσθῶσι.

Μνεῖα τοῦ κειμένου αὐτοῦ γίνεται εἰς K r u m b a c h e r, Geschichte der byzantinischen Litteratur², München 1897, 119, περιγραφὴ δὲ τοῦ κώδικος εἰς Olivieri A. καὶ Festa N., Indice dei codici greci Bolognesi, εἰς «Studi Italiani di filologia classica» III, 1895, 371.

Codex Bolonensis graecus, 2378, ff. 26 recto - 27 recto.

Ἰωάννου πρωτοϊερέως τοῦ Πλουσιαδινοῦ, πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ ἀνδρας, δοκοῦντας μὲν καὶ φαινομένους ἱερεῖς εἶναι, μὴ ὄντας δὲ τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τὸ κωλύειν αὐτοὺς τὰς ἱεράς τῆς ἐκκλησίας συνάξεις.

Φεῦ τῶν κακῶν! Τίς δώσει τῇ κεφα[λῇ μου τέφραν] καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, ἵνα κλαύσω καὶ [θρηνησ]ωμαι τὴν ἀ-

πώλειαν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, ὡς ἄνδρες Κρηῖτες, οἱ δοκοῦντες μὲν ἱε-
 ρεῖς εἶναι, μὴ ὄντες δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ἐπεὶ κωλύετε τὰς ἱεράς τῆς ἐκκλη-
 σίας συνάξεις, καὶ οὔτε πανηγύρεις ἁγίων ἔατε τοὺς βουλομένους ποι-
 εῖν, οὔτε κηδεῖας νεκρῶν κατὰ τὸ εἰωθός, ἀλλ' οὔτε μνείας τῶν κεκοι-
 μημένων; ὡς τῆς ἀναισθησίας! τίνος ἔνεκεν ταῦτα ποιεῖτε; ἐρωτῶμεν
 ὑμᾶς. Εἰ μὲν ὡς ἀνωφελῆ οὐ ἔατε γίνεσθαι, διατὶ ὑμεῖς λάθρα ταῦτα
 καὶ κατὰ μέρος λαμβάνετε, δίδοντες εἶδησιν τοῖς ἰδιώταις ἀνθρώποις
 ὅτι ὑμεῖς μὲν ἐστε ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ ἄλλοι οἱ ἱερεῖς ἀνάξιοι καὶ αἰρε-
 τικοὶ ὑπάρχουσι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δεῖ λαμβάνειν αὐτοὺς ἐλεημοσύνην
 περὶ τοῦ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων; Ἴστε ὅτι μεγάλως ἐ-
 νοχλεῖτε τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα, τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, τὴν
 τῆς πίστεως ἐνότητα, τὸ βασιλείον ἱεράτευμα, τὸ τοῦ Χριστοῦ ἔθνος
 ἅγιον καὶ ἐκλεκτόν, ὅτι πρὸ τοῦ γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενικὴν καὶ
 ἀποκηρύξαι ἡμᾶς, ὑμεῖς ἀποδιώκετε καὶ ἀποστρέφεσθε ὡς αἰρετικούς
 καὶ μισεῖτε ὡς ἑτεροδόξους; Εἴτα τίς ὑμᾶς ὀρθοδόξους πεποίηκεν, τίς
 τὴν νικῶσαν ὑμῖν δέδωκεν; Ποία ἐκκλησία ὑμᾶς ἐδίδαξεν ἀποστρέφε-
 σθαι τοὺς ἀληθεῖς ἱερεῖς; Τίς τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος; Ποῖος ὄρος
 συνοδικὸς ταῦτα ἀπεφθέγγετο; Ὅντως εἰκὸς ἐστὶν ἀκούσαι ἡμᾶς: Οὐ-
 αὶ ὑμῖν ὡς Φαρισαίοις τε καὶ ὑποκριταῖς· ὑμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν γίνεσθε
 ἅγιοι καὶ ὀρθόδοξοι καὶ τοὺς ἄλλους κατακρίνετε ὡς ἄλλοπίστους. Δι-
 ατὶ ταῦτα; δι' αἰσχροκέρδειαν, διὰ ὑπερηφάνειαν, διὰ τὴν δόξαν τοῦ
 παρόντος αἰῶνος, ἢ ἐπαινώσιν ὑμᾶς τζαγκαρομαραγγογυναροροαυτο-
 χρυσοχορροβοντικαροχάλκαι. Οὐαὶ ὑμῖν, δικαίως ἀκούσετε παρὰ τοῦ
 κριτοῦ ὅτι ἠγαπήσατε τὴν δόξαν τῶν εἰρημένων μᾶλλον ἢ τὴν δόξαν
 τῆς ἐμῆς ἐκκλησίας. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ἐγκατελίπατε τὴν οἰκουμενικὴν σύ-
 νοδον καὶ ἐκηρύξατε ὑμᾶς εἰς παρασυναγωγάς, τοῦ τε Μακρονγένη καὶ
 Ξυλοκαράβη, Τουρκόπουλου τε καὶ Βούλγαρι. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι κωλύετε
 ἅπερ οἱ ἅγιοι ἐδογματίσαν καὶ παρέδωκαν, ποιεῖν πανηγύρεις ἁγίων,
 κηδεῖας νεκρῶν, μνείας κεκοιμημένων. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι δι' αἰσχροκέρ-
 δεϊαν πάντα ταῦτα κωλύετε, ἵνα ὑμεῖς μόνοι λαμβάνητε. Οὐαὶ ὑμῖν ὅ-
 τι κλείετε τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας τοῖς ἀνθρώποις. Ὑμεῖς οὐ ποιεῖτε
 καρπὸν μετανοίας, οὐδὲ τοὺς βουλομένους ποιεῖν ἀφίετε. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅ-
 τι ὑμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν καθιστᾶτε ἁγίους καὶ ὀρθοδόξους ἱερεῖς, τοὺς δ'
 ἄλλους κρίνετε ἀνάξιους καὶ αἰρετικούς. Μὴ τοίνυν ἐγκανχᾶσθε ἐπὶ τῇ
 ἀσεβείᾳ ἡμῶν ταύτῃ καὶ ἀνομίᾳ, ὅτι ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀποξηρανθήσε-
 σθε καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης ταχὺ ἀποπεσεῖσθε. Οἱ γὰρ ἄλλοι τῆς ἐκ-
 κλησίας διδάσκαλοι καὶ πατέρες ἡμῶν, οἱ ταῦτα νομοθετήσαντες καὶ
 παραδεδωκότες, ἰδόντες ἅπερ μὲν ἐκεῖνοι νηστείας καὶ ἀγρυπνίας ἐμ-
 μελετήσαντες ἐκδεδώκασιν γίνεσθαι εἰς τιμὴν καὶ δόξαν θεοῦ, ὑμεῖς
 δὲ κωλύετε γίνεσθαι καταφρονοῦντες αὐτῶν, ἐντιεύζονται τῷ θεῷ καθ'

ἡμῶν τοῦ ἀφανισθῆναι ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον ὑμῶν, ἵνα μὴ εἰς τὴν γῆν καταγῆτε, τουτέστιν ἵνα μὴ καὶ ἄλλους τῆς κακίας ταύτης ἐκπλήσῃτε. Τί γὰρ ἄλλο κάκιον τούτων μᾶλλον ποιῆτε ἢ Ἰουδαϊκῶς ἐφρονήσατε, ὅτι ἐμποδίζετε τοὺς ἀνθρώπους μὴ εἰσερχεσθαι εἰς ἐκκλησίαν μηδὲ [ἀκούειν] διδασκαλίαν τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἀληθῶν ἱερέων, μηδ' ἐξομολογεῖσθαι κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας τὰ ἑαυτῶν πλημμελήματα, μηδὲ κοινωνεῖν εἰς ἔφρσιν ἁμαρτιῶν τοῦ σώματος τοῦ δεσποτικοῦ, ἀλλὰ παρέρχεσθαι τοῦ τῆδε βίου ἀνεξομολογήτους καὶ ἀκοινωνήτους. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι χεῖρον τῶν Ἰουδαίων κριθῆσεσθαι. Ἐκεῖνοι γὰρ ἔξω τοῦ ἀμπελώνος, τουτέστι τῆς Ἱερουσαλήμ, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκβαλόντες ἀπέκτειναν σταυροῦ προσηλώσαντες καὶ οὐ διεῖλον αὐτοῦ τὸν χιτῶνα, τὸν δηλοῦντα τὸ σύστημα τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν ἀοραγῆ θήμεθλον τῆς πίστεως αὐτοῦ, ὑμεῖς δὲ διαρρηγνύετε καθ' ἑκάστην αὐτοῦ τὸν χιτῶνα τὸν ἄνωθεν ὑφαντόν, ἐμποδίζοντες τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ μὴ κοινωνεῖν τῶν θείων ἀγιασμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ κράζει μεγάλη φωνῇ ἐν τῷ Ἰωάννῃ: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ» (6,56). «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» (6,53). Ὑμεῖς δὲ ἀντιλέγετε αὐτῷ, ἐπειδὴ ἐμποδίζετε τὸν λαὸν μὴ κοινωνεῖν αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἀκούσεσθε παρ' αὐτοῦ: οὐαὶ ὑμῖν ἄθλιοι καὶ κατάρατοι! Ὑμεῖς οὐκ εἰσερχεσθε, οὐτὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίνετε εἰσελθεῖν διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα. Τὸ κρίμα τοῦτο ἐν ὑμῖν πεπλήρωται σήμερον. Ὑμεῖς γὰρ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας οὐ θέλετε καὶ τοὺς βουλομένους εἶναι καὶ ἐν αὐτῇ μένειν διασπᾶτε καὶ σκίζετε καὶ φεύγειν ἀπ' αὐτῆς συμβουλεύετε. Ὅφεις γὰρ καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν ἐστέ, ἐν σχήματι μὲν ὀρθοδοξίας φαινόμενοι, ἐχθροὶ δὲ καὶ λύκοι κατ' ἀλήθειαν ὄντες. Λύκοι ὠρόμενοι ζητοῦντες τροφάς, δηλονότι τὰ τῶν ἀνθρώπων αἵματα, εὐλάβειαν μὲν ὑποκρινόμενοι καὶ σχῆμα πτωχείας περικείμενοι, ἔσωθεν δὲ, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ὑμῶν ἐσκοιτισμένοι ὄντες, φιλάργυροι, μνησικάκοι, καὶ παντελῶς μαινόμενοι· φιλάργυροι, ὅτι οὐ δι' ἄλλο τι ποιεῖτε, εἰμὴ διὰ τὰ χρήματα· μνησικάκοι, ὅτι κακίζετε καὶ συκοφαντεῖτε τοὺς ἄλλους ἱερεῖς ὡς ἀναξίους, ἵνα ὑμεῖς μόνον λαμβάνετε τὰς ἐλεημοσύνας τῶν ἀνθρώπων· μαινόμενοι, ὅτι οὐ γινώσκετε πόσον κακὸν ποιεῖτε σκίζοντες τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι στρατεύεσθε κατὰ τῆς ἱερωσύνης καὶ ἐπιστρέφετε τὸ δεινὸν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, μέχρι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν ὑπακρινόμενοι ἀγιωσύνην· ὑμεῖς δὲ ὑπάρχετε λύκοι ἔνδοθεν, διδάσκοντες τὸν λαὸν ὑποτάσσεσθαι τοῖς τῆς ἐκκλησίας ποιμέσι, μηδὲ μετέχειν τῶν θείων ἀγιασμάτων, ἐν μέσῳ δὲ τῶν συνοικούντων ἀνδρογόνων εἰσάγετε

σχίσματα, συμβουλευέτε μὴ συνεσθίειν τοῖς ἀνδράσιν αὐτῶν, μηδὲ συμπίνειν, ἐπεὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας θέλουσιν ἔνωσιν καὶ τὸ τέλος ζητεῖτε χρήματα λαβεῖν ἐξ αὐτῶν καὶ ὅταν ἐλκύσητέ τινας εἰς τὸ διαβολικὸν ὑμῶν φρόνημα καὶ ὑποταγῶσιν ὑμῖν, τότε ἀρπάζετε τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ παραπέμπετε αὐτὰς εἰς τὴν γαστέρα τοῦ δαίμονος καὶ οὕτω κατασχίζετε τὸ τοῦ χριστοῦ ποίμνιον· ὁρῶμεν γὰρ ὀφθαλμοφανῶς καὶ καθ' ἡμέραν, ὅτι ὑπετάγησαν εἰς τὸ ὑμῶν ἀσεβὲς φρόνημα, προσιμῶντες ἑᾶσαι τὰ παιδιά αὐτῶν ἀβάπτιστα ἢ βαπτίσει αὐτὰ ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας, ἤγουν ἱερεὺς τῆς ἁγίας ἐνώσεως· οἱ γὰρ μὴ τὴν ἔνωσιν θέλοντες, οὐκ εἰσὶν ἱερεῖς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ τὸ θέλημα τοῦ κοινοῦ λαοῦ καὶ οὐ τῆς ἐκκλησίας ποιοῦσιν καὶ ἔνεκεν τούτου συμβαίνει ἀποθνήσκειν αὐτὰ ἀφώτιστα καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τέλει-
οι τὴν ἡλικίαν¹ . . . . .

καὶ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ὑπέμεινεν ὕβρεις καὶ γέλωτα διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ τέλος καὶ θάνατον ἐπονειδίσιον καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὦν τὸ αἷμα ἐξέχεεν ἀντὶ λύτρου δοῦς αὐτὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα ἐξαγοράσῃ τῆς πλάνης καὶ τῆς δουλείας τοῦ ἀλλοτρίου καὶ ἀναπλάσῃ καὶ καθάρῃ καὶ ποιήσῃ ποίμνιον . . . . ἱεράτευμα βασιλειον, ἅγιον ἔθνος, καὶ χειραγωγήσῃ ἡμᾶς· εἰς μίαν συνήγαγεν ἐκκλησίαν ἣν ἐκτίσατο τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι, καὶ ἐν αὐτῇ ἐμμένειν πάντας ἐδίδαξεν, ἡμεῖς δὲ ἐπιβουλεύεσθε τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ σχίζετε αὐτοὺς τῆς ἐκκλησίας καὶ σχισματικοὺς ἀπεργάζεσθε· διὸ καὶ οἱ παραδεχόμενοι τὴν πλάνην ἡμῶν, γυμνοὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἐστερημένοι τῆς ἀληθοῦς γνώσεως γίνονται, τοῦ μὴ ἀκούειν διδασκαλίαν τῶν ἐνωμένων τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὑμῶν, τῶν ἐναντίων αὐτῆς. Αὐτοὶ δὲ ὡς καὶ ἡμεῖς εἰς γραῶδεις καὶ κενοὺς μύθους ἐκτραπέντες ἐπὶ προφάσεις ψευδολόγους καὶ ματαιολογίας καὶ συκοφαντίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων τῶν ἀγωνιστῶν τῆς εὐσεβείας καθίστανται καὶ συρράπτοντες καθάπερ φύλλα συκῆς κενὰς ἐλπίδας καὶ ψευδοπροφητείας τῆς ἀγνωσίας καὶ ἐμπαθείας αὐτῶν τὴν γύμνωσιν περικαλύπτουσι· καὶ οἱ μηδὲποτε γράμμασιν ἐντυχόντες, διδάσκαλοι ἐν ταῖς γωνίαις γίνονται καὶ τὰ κώδια ἐν τῷ στόματι τεινοντες περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως διαλέγονται καὶ τὰς σφύρας ἐν ταῖς χερσὶν ἔχοντες ἄλλοι τοὺς ἐνωτικὸν ἱερεῖς διασύρουσι καὶ τὰς ραφίδας κρατοῦντες ἕτεροι τὴν ἐκκλησίαν κατηγοροῦσιν ὡς μὴ τὴν ἀλήθειαν δοξάζουσιν καὶ τοὺς πρίονας ἄλλοι ταῖς χερσὶ περιφέροντες τὸν τῆς Ρώμης ἀρχιερέα καὶ τὴν ἰ-

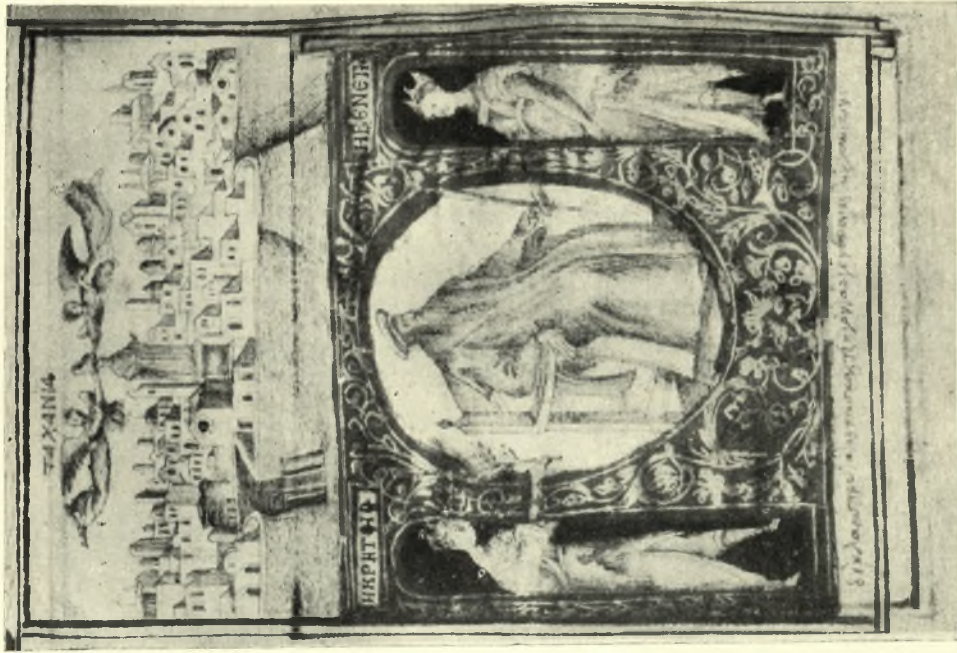
¹) Ἐπειδὴ τὸ ἄνω μέρος τῆς σελίδος 26 verso ἔχει φθαρῆ, οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι δὲν ἀναγινώσκονται.

σάγιον ἐκκλησίαν πᾶσαν συκοφαντοῦσιν καὶ οὕτω ὑποδηματορροφοί, λεπτοτρογοί τε καὶ τέκτορες τοὺς ποιμένας καὶ ἡγουμένους τῶν ψυχῶν αὐτῶν κατακρίνουσι· τοσοῦτον γὰρ τῆς ἀληθείας ἐξετρόπησαν οἱ φαν-λότατοι οἱ παρ' ἡμῶν διδαχθέντες ὡς καὶ τὰς ὑπονοίας καὶ τὰ πλίσματα καὶ τοὺς μύθους τῶν διαλογισμῶν αὐτῶν ὡς δμολογούμενα δοξάζειν καὶ ὡς προφητείας κηρύττειν καὶ ρῆματ' ἄτιμα μετὰ κενοδοξίας μεγαλοφωνοῦσιν, ἃ γυναικάρια σεσωρευμένα μυθεύονται. Τί δὲ τοῦτο; «Ὅπου βάλει καὶ ὄπου ἐβγάλει ἔνε ἀπρωρισμένος». Καὶ λοιπὸν ἡ ἐκκλησία ἢ προσθεῖσα ἐν τῷ συμβόλῳ ἀπρωρισμένη ἐστὶν καὶ μετὰ τούτου τοῦ λόγου ἐξαπατῶσι τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν καὶ διασπῶσι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ὡς τῆς ἀνοίας καὶ τῆς τυφλώσεως, ὡς τῆς μανίας καὶ τῆς δεινότητος, ὡς τῆς ἀπωλείας τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. Ὑμεῖς γίνεσθε κριταὶ τῆς ἐκκλησίας, ὑμεῖς ὑβρίζετε τοὺς ποιμένας, πρόβατα ὄντες, καὶ ἐπιήσατε καὶ τοὺς χειροῦργους· ἐπαίρεσθαι κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας ποιμένων. Πόθεν ἐπῆλθε τοῦτο; Τί τοὺς ἡμετέρους εἰς τόσην μωρίαν καὶ μανίαν ἐπήγαγε, ὡς μάχεσθαι τῇ τε ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ποιμέσι καὶ τοῖς ἠνωμένοις αὐτῇ ἱερεῦσι. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς κατηλείοις ἐν τοῖς . . . . , ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν τοῖς ἐργατηρίοις τῶν τεχνιτῶν, πανταχοῦ εὐρίσκετε τὴν ἐκκλησίαν διασυρομένην καὶ τοὺς ἐνωτικὸς ἄνδρας καθυβριζομένους καὶ χεῖρον τῶν Ἰουδαίων [νο]μιζομένους. Πῶς οὐ μὴ θορῆσει τις νοῦν ἔχων ὑμᾶς, πῶς οὐ μὴ κλάυσει; πρῶτον μὲν τὴν ἰδίαν ἀπώλειαν, εἶτα τὴν τοῦ λαοῦ· ἔνθα γὰρ ἐτάχθη διδάσκειν, ἐμμένειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν καὶ ὑποτάσσεσθαι οὐκ ἀποπέμπτεις κοὶ ἀνυπότακτον παραινεῖς ἔσεσθαι. Ἐνθα γὰρ ὀφείλεις συμβιβάζειν καὶ ἐνοῦν τὰ τοῦ κυρίου μέλη εἰς ἓν σῶμα, ἥτοι τοὺς πιστοὺς, εἰς μίαν ἐκκλησίαν, οὐ ἀποσχίζεις καὶ διαμελίξεις τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα ἀπὸ τοῦ χριστοῦ· τῶν πιστῶν γὰρ τὸ συνάθροισμα λέγεται μυστικὸν χριστοῦ σῶμα, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία καὶ κεφαλὴ αὐτὸς ὁ χριστός. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ὁ μακάριος λέγει: «ὑμεῖς ἐστε σῶμα χριστοῦ. Μέλη ἐκ μέρους». (Cor. 12,27). Καὶ ἄλλαχοῦ: «ὑμεῖς ἐστε μέλη τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ καὶ κεφαλὴ ὑμῶν ὁ χριστός». (Ef. 5,30). Καὶ πάλιν: Ἄδελφοὶ χριστός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, ὑμεῖς δὲ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ» (Ef. 4,15) ὥστε ἡ ἐκκλησία σῶμα, ὑμεῖς δὲ μέλη, κεφαλὴ δὲ πάντων ἡμῶν ὁ χριστός. Ὁ οὖν σχίζων τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας οὐ διαμερίζει τὰ μέλη ἀπὸ τοῦ σώματος, οὐ τέμνει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς; Σύνετε λοιπὸν ἄδελφοὶ καὶ ἐπιστρέφητε, πρῶτον μὲν ὑμεῖς πρὸς τὴν ἑνωσιν τῆς ἐκκλησίας καθὼς καὶ ὀφείλεται τυγχάνετε, εἶτα διδάξατε ὡς ἀληθεῖς ποιμένες τοὺς ἀνθρώπους· ἔπεσθε τῇ ἐνώσει τῆς ἐκκλησίας, μὴ λύκοι ἀντὶ ποιμένων φαίνεσθε τοῖς βλέπουσιν εἰς ὑμᾶς.

Εἰκ. 2.—Φωτοτυπία τῆς σ. 136γ. τοῦ κώδ. Κλόντζο, παριστώσα τὸν Π. Τζιγόνια καὶ μικρὸν τμήμα τῶν Χανίων.

Εἰκ. 1.—Φωτοτυπία τῆς σ 136 γ. τοῦ κώδ. Κλόντζο, περιεχούσης κείμενον καὶ μικρογραφίαν τοῦ Π. Τζιγόνια.

Εἶπατε πρὸς αὐτούς : « Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατε· φόβον γὰρ Χριστοῦ ὑμᾶς διδάσκομεν. Προσέλθετε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, φωτίσθητε, γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ κύριος. Ὑποτάγητε τέκνα τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ. Ἡμεῖς ἐσμὲν ἠγούμενοι τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἡμεῖς ἀγρυπνοῦμεν ὑπὲρ ὑμῶν. Πρὸς ὑμᾶς μὲν ὁ Χριστὸς ἐντειλάτο : « ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ » (Luc. 10,16). Πρὸς ὑμᾶς δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος : « Ἀδελφοί, πείθεσθε τοῖς ἠγούμενοις ὑμῶν καὶ ὑπέκείτε » (Heb. 13,17). καὶ πάλιν πρὸς μὲν ἡμᾶς ὁ Χριστὸς φησὶν « ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται, ὁ δὲ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με » (Math. 10,40). Πρὸς ὑμᾶς δὲ ὁ θεῖος Χρυσόστομος : « Εἰ καταφρονεῖτε τοὺς ἱερεῖς, τὸν Χριστὸν καταφρονεῖτε· εἰ τοὺς ἱερεῖς ἀποστρέψετε, τὸν Χριστὸν ἀποστρέψετε· εἰ τοὺς ἱερεῖς ἀτιμάσετε, Χριστὸν ὑβρίζετε, Χριστὸν ἐξουθενεῖτε » οὐδὲ φησὶν ἐξουθένησαν, ἀλλ' ἐμὲ εἶρηκε πρὸς Σαμουὴλ ὁ θεός. Διὸ πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν τοὺς ἱερεῖς ἐπιστάφητε· διδάχθητε παρ' αὐτῶν. Ἐπερωτήσων φησὶ τὸν πατέρα σου καὶ ἄνα . . . . . τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσι σοι. Ζητήσατε τοὺς ἀρχιερεῖς ὑμῶν καὶ δώσουσιν ὑμῖν βρῶμα καὶ πόμα πνευματικὸν καὶ καταδροσίσουσι τὸν φλογμὸν τῆς ἀγνωσίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Οἱ γὰρ ποιμένες εἰς τὸν τόπον τῶν ἀποστόλων εἰσὶ. « Μεθ' ἡμῶν » γὰρ φησὶν ὁ κύριος « ἔσομαι μέχρι τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας » (Math. 28,20). Ἄκουε τοῦ κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς μαθητάς, Εἰ γὰρ ἀμφιβολία τις γένηται, ... « οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ » (Joh, 17,20). Ὅρας πῶς ὅσα πρὸς τοὺς μαθητάς εἶρηται, ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς διαδόχους αὐτῶν καὶ τὴν διακονίαν ἐκείνων πεπιστευμένους ἀναμφιβόλως διαβαίνει; Αἰδέσθητε τοίνυν τὴν τοῦ Χριστοῦ χειροτονίαν. Σεβάσθητε τὴν αὐτοῦ ἀποστολήν. Ἄν προσέλθῃτε ἱερεῖσι διὰ τοῦ παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, Χριστῶ προσήλθετε. Χριστὸν ἐτιμήσατε, Χριστὸν ἐδέξασθε. Χριστὸν δὲ δεξάμενοι, δι' αὐτοῦ ἐδέξασθε καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ ποιμὴν γὰρ διὰ τοὺς ποιμαινομένους ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Βουλόμενος γὰρ ὁ θεὸς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας δέχεσθαι τὸν λαόν, ὡς ἀγγεῖά τινα καὶ σκευὴ τοὺς κατὰ καιρὸν ποιμένας καὶ ἱερεῖς χειροτόνησεν, ἵνα ἐξ αὐτῶν ὁ λαὸς πίνη τὸ νάμα τῆς σωτηρίας, νάμα δὲ σωτηρίας ὁ διδασκαλικὸς λόγος ἐστὶ. Προσέλθετε οὖν τέκνα τοῖς ποιμέσιν ὑμῶν καὶ πίετε παρ' αὐτῶν ὕδωρ σωτηρίας, τὸν διδασκαλικὸν λόγον. Μὴ οὖν ἀποστραφῆτε τοὺς λόγους αὐτῶν διὰ πονηρὰν τινα ὑπόνοιαν ἢ συκοφαντίαν τινῶν φθοροποιῶν ἀνθρώπων, λέγοντες πονηρὸς ἐστὶν ὁ βίος αὐτῶν καὶ οὐ θέλομεν παρ' αὐτῶν ἁγιασμόν. Ἀκούσατε τοῦ κυρίου λέγοντος, « Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς· πάντα οὖν ὅσα ἄν λέ-

γασιν ὑμῖν ποιεῖν ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσι» (Math. 23,2). Ὁρᾶτε πῶς οὐκ ἀποσεῖσθαι προστετάγμεθα τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερέων διὰ τὸν ἀμελῆ βίον αὐτῶν; Δεῖ οὖν τὸν βουλούμενον σωθῆναι, τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ ἀκούειν κατὰ πάντα· εἰ δ' ἄλλην ἐπίνοιαν ὁ πονηρὸς ἐπιπεῖρει, ὅτι οὐκ εἰσὶν ὀρθόδοξοι καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὀφείλομεν ἀκούειν αὐτῶν, ἡμεῖς ἴσθε τοῦτοι, ἐπ' ἀληθεία γὰρ λέγομεν. ὅτι οἱ ἐπόμενοι τῇ ἐκκλησίᾳ ἱερεῖς εἰσὶν ὀρθόδοξοι, ὧν καὶ ὀφείλετε ἀκούειν κατὰ πάντα, ὡς διδασκάλων καὶ ποιμένων ἡμῶν καὶ μὴ ἀντιφερίζειν τοῖς κρείττοις ἡμῶν. Οἱ δὲ μὴ ἐπόμενοι τῇ ἐκκλησίᾳ οὐκ εἰσὶν ὀρθόδοξοι. Πῶς γὰρ ὀρθόδοξοι ἂν λέγοντο, οἱ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ πολεμοῦντες καὶ τοῖς ὅροις αὐτῆς ἀντιλέγοντες; Τούτων οὐκ ὀφείλετε ἀκούειν τὸ σύνολον. Ἡ ἐκκλησία γὰρ οὐ δύναται ποτὲ πλανηθῆναι ἢ ἀπατηθῆναι αἰρέσει. Διὰ τοῦτο οὖν οἱ ταύτῃ ἐπόμενοι, ὀρθόδοξοι καὶ δεκτοὶ παρ' αὐτῆς λέγονται καὶ εἰσὶ. Οἱ δὲ μὴ οὕτω, οὐκ ὀρθόδοξοι, οὐδ' εὐλαβεῖς ἱερεῖς εἰσὶν ἱερεῖς. Τούτων τοίνυν τῷ τρόπῳ, πατέρες αἰδεσιμώτατοι καὶ ἀδελφοὶ εὐλαβέστατοι, στηρίζετε μὲν τοὺς ὑφ' ὑμῶν ποιμαινομένους δηλονότι Χριστιανὸς ἐν τῇ ἀρραγῇ τῆς ἐκκλησίας πίστει, διδάσκετε δὲ τηρεῖν τὴν ἐνότητά καὶ τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, ποιεῖν τε τὰ παραδεδομένα καὶ προσγράφεσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἐξομολογεῖσθαι, κοινωνεῖν τῶν θείων ἁγιασμάτων, δέχεσθαι τὰς ἐθλογίας τῶν ἱερέων, λαμβάνειν ἀναμφιβόλως καὶ δίχα διχασμοῦ τὸ ἀντίδωρον, ποιεῖν πανηγύρεις ἁγίων, μνεῖας κεκοιμημένων καὶ τ' ἄλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἃ παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας καλῶς καὶ ὀρθόδοξως νενομοθέτηται. Ὑμᾶς δ' αὐτοὺς ποιμένας ἀγαθοὺς καὶ οὐ λύκους τῷ θεῷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ παραιτήσατε, διδασκάλους ἐνώσεως μᾶλλον ἢ διαιρέσεως, κήρυκας τῆς εἰρήνης καὶ οὐ τῆς μάχης, ἡγήτορας καὶ σωτήρας τῶν ὑφ' ὑμῶν ποιμαινομένων ψυχῶν καὶ οὐ διώκτας τῆς μετανοίας καὶ σωτηρίας αὐτῶν. Naί, δέομαι ὑμῶν, ἀγαπημένοι χριστιανοί, ἐνωθῶμεν τῇ ἀγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, εἴπωμεν τὸ αὐτὸ πάντες καὶ μὴ ὦσιν ἐν ἡμῖν διαφοραὶ τε καὶ σχίσματα. Δοξάσωμεν ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὴν ἁγίαν Τριάδα, στηριχθῶμεν τῇ πίστει, βεβαιωθῶμεν τῇ ἀγάπῃ, ὑποταγῶμεν τῷ ἐνὶ καὶ ἀληθεῖ ποιμένι Χριστῷ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ἀμήν.

1. Τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἡ ἀνάλυσις ἀνήκει εἰς τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κρήτης. Δι' ἐδῶ εἶναι ἀρκετὸν νὰ σημειωθῇ ὅτι, καθ' ὅσον γνωρίζω, οὐδὲν ἄλλο κείμενον, πλὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, δίδει τόσοσιν ζωηρὰν εἰκόνα τῆς ἐν

Κρήτη ἀντιδράσεως τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, τῆς πραγματοποιησάσης τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἣ κατ' οὐσίαν, τὴν δογματικὴν καὶ διοικητικὴν ὑποτέλειαν τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπὸ τὴν ἔδραν τῆς Ρώμης. Ὁ Πλουσιαδινὸς, τοῦ ὁποίου τὰ δημοσιευθέντα ἔργα ἀναφέρονται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς ἐρμηνείαν καὶ ὑποστήριξιν τῆς συνόδου αὐτῆς, γράφει τὴν ὡς ἄνω πρὸς τοὺς Ἱερεῖς τῆς Κρήτης ἐπιστολὴν ἔπειτα ἀπὸ τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας καὶ δὴ κατόπιν τῆς ἐν τῇ νήσῳ πλήρους ἀποτυχίας τῶν ἀποφασισθέντων ἐν αὐτῇ². Καὶ τὰ μὲν ἀναπτυσσόμενα εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ὡς ἀποτελοῦντα ἔκφρασιν προσωπικῶν πεποιθήσεων ἢ ἐρμηνείαν δογματικῶν ζητημάτων, δὲν ἀποτελοῦν ἱστορικὰς πληροφορίας καὶ δὲν ἐνδιαφέρουν εἰδικῶς τὴν Κρήτην. Πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἀπεναντίας, τῆς Κρήτης συνδέονται καὶ ἀποτελοῦν πολῦτιμον ἱστορικὴν μαρτυρίαν ὅσα λέγει περὶ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς νήσου πρὸς τὴν ἔνωσιν. Ἀπὸ ὅσα λέγει, προκύπτει ὅτι κατὰ τῆς ἐνώσεως ἐτάχθησαν οἱ ἅπλοὶ ἄνθρωποι, ἀγρόται, χειρῶνακτες καὶ ἔμποροι, οὔτινες ὅμως ἦσαν καὶ ἡ πλειοψηφία ἐν τῇ νήσῳ, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης: «*Ὁ ταυτὶ τὰ γράμματα κοιζῶν τῇ δεσποτείᾳ σου ἦν καὶ αὐτὸς οὕτως τῶν ταλάνων σχισματικῶν, ὥσπερ δὴ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Κρήτῃ σχεδόν*»³. Τοῦτο εἶναι βεβαίως γνωστὸν καὶ ἀλλαχόθεν: Ἐκτὸς τῶν κατ' ἐπάγγελμα ἢ κατὰ κλίσιν ὀρθοδόξων θεολόγων, οἱ λόγιοι τῆς νήσου, οἱ κατέχοντες παιδείαν ἀνθρωπιστικὴν καὶ εὐρισκόμενοι εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰς μεγάλας πνευματικὰς ἐστίας τῆς Εὐρώπης, εἶχον ταχθῆ ὅλοι ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, πλείστοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰδικῶς ὅσοι ἐγκατεστάθησαν μονίμως ἐκτὸς τῆς νήσου, ἀπὸ τοῦ 15. μέχρι καὶ τοῦ

²) Κατὰ τὸν εἰς τὸν Krumbacher ἐνθ' ἄν. χαρακτηρισμόν, ὁ Πλουσιαδινὸς ἦτο εἰς ἐκ τῶν περισσώτερον μορφωμένων Ἑλλήνων τῶν ταχθέντων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Τὰ δημοσιευθέντα ἀπὸ παλαιότερας ἐκδόσεως ἔργα του εἰς Mi g n e, Patrologia Graeca 159, εἶναι: «*Διάλεξις γενομένη μετὰ τὴν εὐλαβοῦς τινὸς καὶ τελῶντος ρακενδῆτου τε καὶ ἐνὸς τῶν δώδεκα ἐνωτικῶν ἱερέων, παρόντων καὶ ἑτέρων τριῶν ἐκείσε, ἀχροατοῦ δηλονότι, μάρτυρος καὶ δικαιοκρίτου, περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς οὐσης μέσον Γραικῶν καὶ Λατίνων, ἔτι τε καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς καὶ ἀγίας συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντία γενομένης*» 959 - 1024, «*Ἀπολογία εἰς τὸ γράμματιον κυρ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, μητροπολίτου Ἐφέσου, ἐν ᾧ ἐκτίθεται τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ἣν εἶχε περὶ τῆς ἐν Φλωρεντία ἀγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου*» 1023 - 1094, «*Κανὼν τῆς ὀρθόξης συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντία γενομένης*» 1095 - 1105 καὶ «*Ἐρμηνεία ὑπὲρ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, ὅτι ὀρθῶς ἐγένετο, ὑπεραπολογουμένου τῶν τῷ δρω αὐτῆς πέντε κεφαλαίων*» 1109 - 1394. Εἰς Krumbacher, ἔ. ἄ., ἀναφέρονται καὶ ἄλλα, ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε

³) Πρβλ. κατωτέρω σημ. 5.

17. αἰῶνος, ἐγένοντο καθολικοί⁴. Ὁ ἀπλοῦς ὄμως πληθυσμὸς τῆς νήσου παρέμεινε «εἰς τὰ πάτρια», ἢ δὲ κατὰ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀντίδρασις, καθ' ἣ ἀφηγεῖται ὁ Πλουσιαδινός, ἐφθασε μέχρι τοῦ σημείου ὥστε οἱ ὀρθόδοξοι νὰ ἀποφεύγουν καὶ αὐτὴν τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, διὰ νὰ μὴ ἔρχονται εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς ἐνωτικούς καὶ τοὺς καθολικοὺς ἱερεῖς. Ἐκ τῆν ἄποψιν αὐτὴν τὰ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πλουσιαδινοῦ παρεχόμενα στοιχεῖα εἶναι, νομίζω, ἄκρως ἐνδιαφέροντα.

2. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πλουσιαδινοῦ ὑποβοηθεῖ ἡ φράσις: «οὐαὶ ὑμῖν, οὐ ἐγκαταλίπατε τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ἐκηρύξατε ὑμᾶς εἰς παρασυναγωγάς, τοῦ τε Μακρονγένη καὶ Ξυλοκαράβη, Τουρκόπουλού τε καὶ Βούλγαρι». Ὁ ἐδῶ «Βούλγαρις» εἶναι, νομίζω, ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν «Βουλγάρην Ρακενδύτην», τῆς «Διαλέξεως» τοῦ ἰδίου Πλουσιαδινοῦ («μέγας μὲν τῷ σώματι καὶ ὄρατος τὴν ὄψιν πλὴν παραβλώψ»). Οὗτος, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πλουσιαδινοῦ, φανατικός, κατ' ἀρχάς, ἐχθρὸς τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν, μεταπίθεται τελικῶς ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ συνομιλητοῦ του καὶ τάσσεται ὑπὲρ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου. Ἐὰν ἡ βιογραφικὴ αὐτῆ πληροφορία τοῦ Πλουσιαδινοῦ περὶ τοῦ Βουλγάρου εἶναι ἀκριβής, τότε ἡ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενη ἐπιστολὴ ἐγγράφη πρὸ τῆς «Διαλέξεως», διότι εἰς τὴν «Ἐπιστολὴν» ὁ Βούλγαρις εἶναι εἰσέτι κατὰ τῆς ἐνώσεως. Ἐγγυτέρα χρονολογικὴ τοποθέτησις γίνεται διὰ τοῦ «Ξυλοκαράβη». Ξυλοκαράβης εἶναι βεβαίως Μάρκος ὁ Ξυλοκαράβης ἢ «Ξυλόναος» τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη⁵, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὸ 1464⁶. Ἡ 75ῃ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὁ Ξυλοκαράβης ὡς «ἀνὴρ φιλόχρυσος, κακόδοξος, κερκοπίθηκος, ὃς τὴν Κρήτην πᾶσαν συνέχεε τε καὶ συνεκύκησεν», ἐγγράφη τὸ 1467. Νομίζω ὅτι τὸ ἴδιον αὐτὸ ἔτος, 1467, εἶναι καὶ ἡ πιθανότερα χρονολόγησις διὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πλουσιαδινοῦ. Ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς, ὡς ἀνοιχτῆς ἐπιστολῆς, εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αὕτη δὲν ἐγγράφη ἐν Κρήτῃ. Τὸ ἴδιον δ' αὐτὸ ἔτος ὁ Πλουσιαδινὸς εὗρισκετο

⁴) Migne, Patrologia Graeca, 159, 961 κ. ἑ.

⁵) Ἐπιστολαὶ 25 καὶ 75 εἰς Noiret H., Lettres inédites de Michel Apostolis, Paris 1889, 64 καὶ 95.

⁶) Εἰς ἐνδιαφέρουσαν μελέτην τοῦ περὶ Μάρκου τοῦ Ξυλοκαράβη ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς Ἀθ. (Μάρκος ὁ Ξυλοκαράβης, πατριάρχης οἰκουμενικὸς καὶ εἰτα πρόεδρος τῶν Ἀρχιδῶν, «Βυζαντινὰ Χρονικά» 10, 1903, 402-415) τοποθετεῖ τὴν πατριαρχεῖαν τοῦ Μάρκου «μεταξὺ τῶν τελευταίων μηνῶν τοῦ 1464 καὶ τῶν ἐπὶ ἡ ὀκτώ πρώτων μηνῶν τοῦ 1465», ὑποθέτει δὲ ὅτι ἡ μνεῖα τοῦ ὀνόματός του εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη ἀναφέρεται εἰς πρὸ τῆς πατριαρχείας ἐξαρχικὴν δρασίαν του ἐν Κρήτῃ.

ἐν Βενετία, ὅπως προκύπτει ἀπὸ βιβλιογραφικόν του σημείωμα εἰς κώδικα εὑρισκόμενον τώρα ἐν Ἐθῶ: «*Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Ἰωάννου τοῦ πίκλην Πλουσιαδινοῦ τάχα καὶ θύτου ψάλτου τε καὶ ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν πρωτόπαπα δὲ Βίτζα Χάνδακος Κρήτης. Ἐγράφη ἐν Βενετία τῷ ,αυξί' ἔτει ἐν ταῖς ἡμέραις Χριστοφόρου Μάρου, δουκὸς Βενετίας, Ἀπριλλίῳ κη' ἴ*». Ἐπειδὴ δέ, καθ' ἃ ἐλέχθη ἄνωτέρω, ἡ «Διάλεξις» ἐγράφη ἔπειτα ἀπὸ τὴν «Ἐπιστολήν», ἐνδεχομένως ἐγράφη καὶ αὐτὴ ἐν Βενετία. Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν Κρήτην: Δώδεκα ἱερεῖς, «*οἱ τὴν νῆσον καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν συγγέοντες*», ἄλλοτε Ὁρθόδοξοι, προσεχώρησαν εἰς τὸν καθολικισμόν· οἱ δὲ «*ἡμέτεροι πατέρες καὶ διδάσκαλοι*», καθὼς λέγει ὁ ἀφηγούμενος, ὀρθόδοξος καὶ αὐτός, παρήγγειλαν εἰς ὅλους τοὺς ὀρθόδοξους νὰ ἀποφεύγουν κάθε ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς δώδεκα αὐτοὺς «λατινοφρονήσαντας». Κατόπιν τούτου οἱ δώδεκα ἱερεῖς ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν ἔξουσίαν, ἡ ὁποία καὶ διέταξεν νὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιον αὐτῆς ἐν τὸς 8 ἡμερῶν αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τὴν ἐντολήν εἰς τοὺς ὀρθόδοξους νὰ διακόψουν κάθε ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λατινοφρονήσαντας, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι: «*Μακρογένης, Ἀσπρογένης καὶ Ματζαμούρδης*». Καὶ ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἐκ τῆς φράσεως: «*Καὶ γὰρ ἐν ταῖς καπῆλοις^{*)}, ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, διὰ πάντων καὶ πανταχοῦ τῶν ἐνωτικῶν ἱερέων κατασύρεται τὸ πολίτευμα καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν ἀδίκως συκοφαντεῖται καὶ διαβάλλεται*», εἶναι σαφές, ὅτι ὁ Πλουσιαδινὸς τοποθετεῖ τὸν διάλογον εἰς Κρήτην, καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου εἰς τὸν Χάνδακα: «*ἀκούω τοῦ κήρυκος τῆς ἔξουσίας βοῶντος μεγάλη φωνῆ, περὶ τὸν κίονα^{*)} ἐστῶτος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἐν τῷ συνήθη δηλαδὴ καὶ εἰθισμένῳ τόπῳ*». Ἐνδεχομένως δὲ γνωστὰ πρόσωπα τῆς ἐν Χάνδακι κοινωνίας εἶναι οἱ συνομιληταί, Μανουὴλ ὁ Μουγγός, Βουλγάρης, Ἰωάννης ὁ Δαμασαίνης (τελώνης), Ἀντώνιος ὁ Σαργέδος (δικαιοκρίτης), Γεώργιος ὁ Φαλιέρος (ἀχροατής), Ἰωάννης ὁ Τζουρδούνης (μάργης), ἐπὶ πλέον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδινοῦ.

3. Παράλληλος πρὸς τὴν ἐνταῦθα δημοσιευομένην ἐπιστολήν τοῦ φιλοκαθολικοῦ Πλουσιαδινοῦ πρὸς τοὺς ὀρθόδοξους ἱερεῖς τῆς Κρήτης,

*) Catalogue of the greek manuscripts in the library of the Laura on Mount Athos, by Spyridon and Eustratiades, Cambridge 1925, 83 (κῶδιξ 545, E 83). Δι' ἄλλας κωδικογραφικὰς ἐργασίας τοῦ Πλουσιαδινοῦ, πρβλ. Vogel M., καὶ Gardthausen V., Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909, 185 - 186.

*) Γραπτέον: ἐν τοῖς καπῆλοις.

*) Γραπτέον: παρὰ τὸν κίονα.

είναι και ή πρό πολλοῦ δημοσιευθεῖσα ἐπιστολή τοῦ ἐπίσης φιλοκαθολικοῦ Γεωργίου τοῦ Τραπεζουντίου, Κρητός, ἐπίσης πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἱερεῖς τῆς Κρήτης, ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ περὶ τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς ἐκκλησίας, τοῖς ἐν Κρήτῃ θείοις ἀνδράσι, ἱερομονάχοις τε καὶ ἱερεῦσι*¹⁰». Ἡ ἐπιστολή αὕτη ἐγράφη κατόπιν τῶν πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἔφερον περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Κρήτης ὁ ἐκ Κρήτης ἐλθὼν πρὸς τοῦτο εἰς Ρώμην ἱερομόναχος καὶ ἱεροκῆρυξ Σίμων. Ἡ ἐπιστολή τοῦ Τραπεζουντίου ἐγράφη ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1453 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1459. Ἡ χρονολογία αὕτη προκύπτει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς ἀναφέρει ὁ ἴδιος, εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐκ τῆς μνείας τοῦ ἄλλοτε πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Μάμα, Κρητός, ὅστις, καθ' ἃ λέγει ὁ Τραπεζούντιος, εὐρίσκειτο, ὅτε ἐγράφετο ἡ πρὸς Κρήτας ἐπιστολή, εἰς τὴν Ρώμην. Ὁ Γρηγόριος ἀπέθανεν ἐν Ρώμῃ τὸ 1459¹¹. Συνεπῶς ἡ ἐπιστολή τοῦ Τραπεζουντίου δεόν νὰ ἔχη γραφῆ μεταξὺ 1453 καὶ 1459. Μολοντί δὲ ὁ συγγραφεὺς τῆς δὲν λέγει τίποτε εἰδικῶς περὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν Κρήτῃ, εἶναι προφανὲς ὅτι ἀντιμετωπίζει καὶ αὐτὸς τὴν ἰδίαν κατάστασιν πραγμάτων, τὴν ὁποίαν εἶδομεν περιγραφομένην εἰς τοῦ Πλουσιαδινοῦ τὴν ἐπιστολήν, δι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ γράφει τὴν ἐπιστολήν του. Ἀνεξαρτήτως δὲ τῆς ἀξίας τῶν θεολογικῶν ἐπιχειρημάτων του, ὁ Τραπεζούντιος ἔγραψεν ἀληθῶς ὠραίαν ἐπιστολήν, μὲ γνήσιον πόνον καὶ πατριωτισμόν. Ἡ τυπικὴ δι' ὀλόκληρον τὴν ἐποχὴν του καὶ διὰ τὰς δύο ἀντιμαχομένας παρατάξεις νοοτροπία τοῦ «ἄσπρο καὶ μαῦρο» εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τραπεζουντίου εἶναι τελείως ἀτυχής: Οὐδόλωσ εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀρνηθῆ κανεὶς ἐντιμότητα εἰς τὸν συγγραφεὰ τῆς ἀνεξαρτήτως τῶν γνωμῶν του.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

¹⁰) Migne, *Patrologia Graeca*, 161, 829 - 868.

¹¹) Γεωργίου, ἔ. ἀ. 464 - 465.